

• ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ •

ՅՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՅ ՎԱՆՈՒՑ  
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ԵՒ Ս. ԴԱՆԻԵԼԻ Ի ԿԵ-  
ՍԱՐԻԱ: Կազմեց Տրդատ Եսայ. Պալեան:  
Թղթակազմ, Բառաձայ, էջ 88: Տրդա-  
տաձ վիճակում 1963, Մխիթարեան տը-  
պարան:

Մեղուաջան Տրդատ Եսայիկոս Պա-  
լեանի շնորհիվ՝ ահա զաղարար մը ու-  
նինք Կեսարիոյ Ս. Կարապետ եւ Ս. Դա-  
նիէլ վանքերու ձեռագիրներուն մասին,  
որոնք Մեծ Եղեռնին՝ Կեսարիոյ հայու-  
թեան պէս ցիր ու ցան եղան կամ բնա-  
ջնջուեցան, աւելցնելով թիւը մեր թան-  
կազին կորուստներուն:

Դժուար է հաւատալ որ միայն այս ցու-  
ցակազրուած 48 ձեռագիրները կը դանը-  
ւէին Կեսարիոյ այս երկու նշանաւոր վան-  
քերուն հաւաքմանց մէջ: Այս 48 գրչա-  
գիրներուն 25 հատն ալ ԺԸ. եւ ԺԹ. դա-  
րերու ձեռագիրներ են:

Ինծի համար խիստ շահեկան ձեռագիր  
մըն է թիւ 35ը, Գէորգայ Լամբրոնացոյ՝  
Մեկնութիւն Գործոց Առաքելոց, իր գրը-  
չին յիշատակարանին համար: Յիշատա-  
կարանին մէջ կը յիշուի Յոհանէս Եղեկա-  
յեցի մը, որ սակայն խնդիր է թէ նո՞յնն  
է Պիուլին հետ: Այլուր այս մասին պիտի  
խօսիմ:

Կեսարիոյ այս հաւաքածոն ունի յիշա-  
տակարանով եւ պարունակութեամբ շա-  
հեկան գրչագիրներ. սակայն չկան գեղ-  
արուեստական արժէքով կարեւորներ, ո-  
րոնք բնական է կ'ակնկալուէին որ գրու-  
նուէին Կեսարիոյ նման հարուստ հա-  
մայնքի մը վանքերու պատկանելի հա-  
ւաքածոներուն մէջ:

Ա. Ալոյսյանեան (Պատ. Կեսարիոյ, էջ  
1837) խօսք կ'ընէ «Ս. Կարապետի Մայ-  
րափանքի աւելի քան հարիւր վաթսուն  
ձեռագիրներու» մասին, որոնց ցուցակը  
կազմեր է Տրդատ Եսայ. Պալեան, եւ սա-  
կայն հազիւ այս 44 ցուցակազրեաները

փրկուեր են, ցուցակազրէն Վիեննա գրը-  
կուած ըլլալով: Մնացեալ 116ին ցուցա-  
կազրութեանց ինչ ըլլալուն մասին բան  
մը չենք գիտեր զժրատարար: Արդեօք  
միայն 44ը կարեւոր նկատած էր Պալեան  
Սրբազան՝ հրատարակութեան համար, եւ  
այդքանով բաւականացած է: Դժուար է  
է ըսել, առ ի չգոյէ ուրիշ համառօտ կամ  
ընդարձակ ցուցակի:

Հնագոյնը 1203 թուականին գրուած Ա-  
ւետարան մըն է, որուն գրչութեան վայրն  
է Դրազարիկի վանքը, Կիլիկիա: Հաւաք-  
ման մէջ է 1342ին Կարին գրուած Աս-  
տուածաշունչ մը, Հայ-Հռոմէական-  
ներէ գործածուած եւ խիստ շահեկան:  
Հաւաքման մէջ կայ 10 Աւետարան, 3  
Յայտմանութիւն եւ 2 ծառոց:

Թիւ 2 ձեռագիրը, Մեկնութիւն Թղթոց-  
Կարողիկեայց, նշանակուած է 1381էն ա-  
ռաջ, եւ ՏԵՂԻՆ անձանթ: Թիւ 3 յի-  
շատակարանին մէջ, սակայն, կ'ակնար-  
կուի վայրին մասին. «Ստեփաննոս կրօ-  
նաւոր Տաւկեցի որ բազում աշխատեցաւ  
եւ դամենայն եղբայրութիւն տանա Հռո-  
մա քահանայք եւ կրօնաւորք...»: Ասիկա  
ինծի ենթադրել կու տայ որ գրչութեան  
տեղը Հռոմ էր:

Կեսարիոյ զանազան հաստատութիւն-  
ներէ ձեռագիրներ բերուած եւ վաճառ-  
ուած են Պոլիս, եւ այդ միջոցաւ իմ հա-  
ւաքածոյիս ալ մաս կազմած են ինչ ինչ  
ձեռագիրներ: Սակայն ներկայիս դեռ կա-  
րելի չէ բան մը ըսել՝ Կեսարիոյ ձեռա-  
գիրներուն մեծագոյն մասին փճացած  
կամ փրկուած ըլլալուն մասին:

Մենք սրտանց երախտապարտ ենք հան-  
դուցեալ Տրդատ Եսայ. Պալեանի՝ որ դռնէ  
Ս. Կարապետի վանքին 160էն աւելի ձե-  
ռագիրներուն այս 44 հատը ցուցակա-  
զրելով՝ հայկական բանասիրութեան  
մատչելի ըրեր է: Շնորհակալութիւն Վի-  
եննայի Մխիթարեան Հայրերուն, որ տը-  
պազրութեամբ հանրամատչելի կ'ընեն  
այդ թանկագին ցուցակը, որուն կը սպա-  
սէինք երկար ժամանակէ ի վեր:

Յ. ԲԻԻՐՏԵԱՆ

ՅՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՅ ՄԽԻԹԱ-  
ՐԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ Ի ՎԻԵՆՆԱ:  
Կազմեց Հ. Համազասպ Ոսկեան: Վիեն-  
նա, 1963: Թղթակազմ, Բառաձայ, էջ  
1156:

Վիեննայի Մխիթարեան Հայրերու ձե-  
ռագիրներու ցուցակին երկրորդ հատորն  
է, որ լոյս տեսաւ 1963ին, Կիւլպէնկեան  
Հիմնարկութեան նպաստով: Առաջին հա-  
տորը հրատարակած է Հ. Յակոբոս Տա-  
շեան. դորձ մը, որ ինք իր մէջ կատար-  
եալ եւ աննախընթաց, օրինակ հանդիսա-  
ցաւ իրմէ վերջ եկող ցուցակներուն. եւ  
ահա նոյնին շարունակութիւնը, որ երե-  
ւան ելաւ Հ. Համազասպ Ոսկեանի տքնա-  
ջան աշխատասիրութեամբ:

Հ. Համազասպ Ոսկեան վաստակաւոր  
ու բազմաճմուռ վանական մըն է, որ  
խղճամիտ հաւատարմութեամբ կազմած է  
այս մեծածաւալ ցուցակը, քալելով Տա-  
շեանի լուսաւոր հետքերէն:

Նախորդ հատորը ունէր 573 ձեռագիր-  
ներու նկարագրութիւնը. այս երկրորդ  
հատորը կը պարունակէ 731 ձեռագիրներ.  
այսպէս, մատչելի կ'ըլլան գիտական աշ-  
խարհին՝ Վիեննայի Մխիթարեան Հայրե-  
րու 1304 ձեռագիրները: Հոս կ'արժէ  
մատնանշել յարգելի միաբաններուն փոյ-  
թըն ու մեղուաջան աշխատանքը, որ քիչ  
ժամանակուան մէջ հաւաքած են այսքան  
ձեռագիրներ ի վին ամէն զոհողութեան.  
եւ, ինչպէս կ'իմանանք իւրաքանչիւր ձե-  
ռագրի տակ տրուած տեղեկութիւններէն,  
անոնցմէ շատերը գնուած են, կամ համ-  
բերութեամբ օրինակուած՝ վանքին միա-  
բաններէն. նման արդիւնաշատ գործի մը  
առջեւ՝ ամէն հայ պէտք է երախտապարտ  
զգայ ինքզինք:

Անշուշտ այսքան մեծ զի գործի մէջ ան-  
խուսափելի են վրիպակներ, եւ նոյն ինքն  
հեղինակը համեստութեամբ կը խոստո-  
վանի «Դիտողութիւններ եւ ճշտումներ»  
վերնագրին տակ, հետեւեալ խօսքերով.  
«Աննպաստ պարագաներու հետեւանքով՝  
ձեռագրաց այս ցուցակին մէջ սխալներ  
սպրկած են. զայն գործածողներէն կը

խնդրուի բառերու տառասխալները նե-  
րողամտութեամբ ուղղել...» (էջ 1099):  
Ցուցակազրուած 731 ձեռագիրներէն  
198 հատը Թ-Ժ դարէն մինչեւ ԺԷ. դարու  
կը պատկանին. մնացած 533ը՝ 1703-1917  
թուականներէն են: Մեր համեստ կարծի-  
քով, այս 533 ձեռագիրներէն բաւական  
մեծ թիւով մը կարելի էր զանց ընել ցու-  
ցակազրելէ, մանաւանդ անոնք որ աւելի  
գիտական բնոյթ եւ արժէք ունին. այս-  
պէս թիւ 718 ձեռագիրը, որ 1907ին քաղ-  
ուած է վանքին ժամանակազրութենէն.  
նմանապէս տեսական ու բարոյական աս-  
տուածաբանութեան շատ մը դասադրքեր,  
որոնք ԺԹ. դարուն թարգմանուած են  
եւրոպական գրքերէ ու ծառայած են վա-  
նական դասաւանդութիւններու, եւ ազ-  
գային մասնաւոր կերպով արժէք մը չեն  
ներկայացներ:

Եթէ ներելի ըլլայ մեզի՝ նկատողու-  
թիւն մը եւս կատարել, պիտի համարձա-  
կինք մատնանշել թէ այս մեծածաւալ հա-  
տորին մէջ, երբեմն կը պակսի նոյնաձե-  
ւութիւնը: Սովորութիւն է որ ձեռագիր-  
ները ցանկուն իրենց օրինակութեան թը-  
ւականով, եւ ոչ թէ օրինակութեան նա-  
խադադարին թուականով, ինչպէս  
սրտահամ է թիւ 745 ձեռագրին, որ օ-  
րինակուած է 1909ին, եւ նշանակուած է  
նախադադարի թուականը՝ 1605-1629.  
բայց գրքին ետեւ, համեմատական ցու-  
ցակներուն մէջ նշանակուած է 1909: Ու-  
րիշ անգամներ նշանակուած են երկու  
թուականներն ալ, որ աւելի ճշգրիտ է,  
այսպէս թիւ 1050, 1249:

Թիւ 892 գրչագիրը իբր թուական կը  
կրէ 1911, որու նախադադարը 1334  
թուականէն է. համեմատական ցուցակին  
մէջ նշանակուած է իբր 1334ի ձեռագիր,  
ինչ որ նոյնպէս ճիշտ չի թուի մեզի:

Դարձեալ նոյնաձեւութեան համար՝  
լուսագոյն պիտի ըլլար ձեռագիրները  
ցանկել միշտ թղթահամարով, եւ ոչ թէ  
էջահամարով, ինչպէս եղած են թիւ 714,  
715, 724-8, 854-8 եւն.:

Թիւ 600 Մաշտոցը, իւրաքանչիւր կա-  
նոնի եւ Գանձի համար առանձին թիւ ու